

Maria J. Zajączkowska

Opublikowany w:

Seniorzy jako mediatorzy w najbliższym środowisku (rodzinnym i sąsiedzkim), (w) Ekonomiczne i edukacyjne wymiary edukacji,

redakcja naukowa Jolanta Kowal, Mirosława Wawrzak - Chodaczek, Henryk Żeligowski, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania "EDUKACJA", Wrocław 2013

OBRAZ WSPÓŁCZESNEJ STAROŚCI

Problem starzenia się społeczeństw, starzejącej się Europy wymaga transformacji we wszystkich przestrzeniach życia społecznego.

Obrazują to zjawisko wyniki badań demograficznych, z których wynika, że w skali świata ludzie powyżej 60 roku życia i starsi stanowią 20% populacji; obecnie jest to ponad 600 milionowa rzesza ludzi, zaś prognozy mówią, że po 2050 roku będzie ich 2 miliardy. Po raz pierwszy w dziejach ludzkości liczba osób starszych zrówna się z liczbą dzieci do lat 14¹.

Funkcjonujące w gerontologii społecznej teorie starzenia się przedstawiają w różny sposób wchodzenie w ten etap życia. Teoria aktywności głosi, iż warunkiem udanej starości jest długotrwała realizacja przez seniorów wszelkich form aktywności, oparta na pozytywnej korelacji pomiędzy aktywnością a szczęściem i dobrym samopoczuciem osób starszych. Brakuje w niej jednak wizji dotyczącej osób mało aktywnych. Przeciwna do niej teoria wycofania się z dotychczasowych form aktywności społecznej zakłada, że jest to zjawisko naturalne, nieuchronne (choć niekoniecznie musi oznaczać nieudaną starość), najczęściej wymuszone przez warunki społeczne, kulturowe, instytucjonalne. Owo pragnienie wycofania nie jest powszechne wśród seniorów i może następować stopniowo. Natomiast teoria kontynuacji (konwergencji), łącząca dwie poprzednie twierdzi, że wchodzenie w fazy życia to rozwijanie osobowości, a w fazie starości jednostka adaptuje ją do nowej sytuacji. Teorie te należy traktować relatywnie w odniesieniu do norm oraz wartości kulturowych i grupowych wewnątrz tego samego społeczeństwa².

Dzisiaj podstawowy problem tkwi w jednoznacznym ustaleniu wieku, od którego zaczyna się starość; polega on na tym, że wiek metrykalny (kalendarzowy, chronologiczny) nie pokrywa się w indywidualnych przypadkach z wiekiem biologicznym, wyznaczonym przez poziom zużycia organizmu czy spadek odporności na niekorzystne czynniki zewnętrzne, z wiekiem społecznym, wypełnianym przez role społeczne w danej społeczności³. Spowolnienie procesu starzenia się, wydłużenie sprawności fizycznej, zmiany postaw seniorów i długości życia, tuszowanie oznak starości, zmiany w strukturze czasu wolnego –przyczyniają się do przemiany społecznego odbioru starości⁴.

¹ M. Kalinowska , Młodość vs starość – o potrzebie dialogu międzypokoleniowego (w) Komunikowanie się w społeczeństwie wiedzy XXI wieku, N. Majchrzak, A. Zduniak (redakcja naukowa), EDUKACJA XXI WIEKU 25, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, Poznań 2011, s. 157.

² J. Halik, Starzenie się społeczeństw jako proces demograficzny (w) Starzy ludzie w Polsce. Społeczne i zdrowotne skutki starzenia się społeczeństwa, pod redakcją Janusza Halika, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2002, s.19-20.

³ P. Szukalski, Ageizm - dyskryminacja ze względu na wiek (w) Starzenie się ludności Polski. Między demografią a gerontologią społeczną, pod redakcją Jerzego T. Kowalskiego i P. Szukalskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2008,s.154).

⁴Z. Szarota, Starzenie się i starość w wymiarze instytucjonalnego wsparcia na przykładzie Krakowa, Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2010, s.43.

Dominujący w europejskiej kulturze stereotyp starości odpowiada teorii wycofania i wykazuje w życiu społecznym cechy charakterystyczne dla ageizmu⁵: lekceważenie, ośmieszanie, paternalizm, nadopiekuńczość, protekcyjność, zaniedbanie, segregację, izolację społeczną, odrzucenie, nadużycia finansowe, nadużycia cielesne, przemoc, eksterminację, eutanazję wobec ludzi starych⁶. Istota dyskryminacji w przypadku osób starych polega na założeniu, że powyżej pewnego wieku każda osoba bezwzględnie nie jest w stanie w odczuciu społecznym poprawnie wykonywać ról społecznych, zwłaszcza produktywnych. Podstawą praktyk ageistowskich są dwa przekonania: o homogeniczności populacji osób starszych i o silnym związku pomiędzy wiekiem a stanem zdrowia i sprawnością.

W odpowiedzi na taki stosunek społeczeństwa następuje przystosowanie się seniorów do oczekiwań w postaci akceptacji (ograniczenia ról społecznych, wycofania się), wypierania się starości (sztucznego podtrzymywania młodości), unikania (segregacji i oddzielenia, izolacji, alkoholizmu, środków odurzających, samobójstw), także reformowania się poprzez aktywne próby eliminacji ageizmu i budowanie osobistych kontaktów społecznych seniorów z osobami do nich uprzedzonymi⁷.

Społeczne kryterium starości zależy od wieku i cech społecznych respondentów oraz postaw całych pokoleń w różnych krajach. W Polsce, w porównaniu z Amerykanami, gdzie 75 latek traktowany jest jako „starszy”, jest zaniżone, traktuje się człowieka jako starego już po ukończeniu przez niego 65 roku życia⁸. „Tymczasem żadna podzbiorowość wyszczególniona ze względu na wiek nie jest tak zróżnicowana jak ludzie starsi...” twierdzą gerontolodzy⁹.

Z badań wynika, że Polacy różnie traktują starsze osoby: od życzliwości przez obojętność po wyraźną niechęć, a zależy to przede wszystkim od środowiska i sytuacji społecznej człowieka starego. Rodzina, sąsiedzi i wspólnota parafialna to najżyczliwsze środowiska dla seniorów¹⁰, zaś osoby z wyższym poziomem wykształcenia i lepszą pozycją materialną postrzegają ludzi w wieku senioralnym zdecydowanie pozytywniej niż ludzie biedni, niewykształceni i niepraktykujący oraz renciści.

Interesujący jest stosunek młodych ludzi do seniorów. Co prawda, jak potwierdzają badania, określają oni stan ludzi starych jako pełen negatywnych uczuć (smutku, monotonii, szarości, nudy), trudny ekonomicznie i pełen cierpienia oraz chorób, jednocześnie przecież postrzegają ich jako osoby potrafiące zagospodarować swój czas wolny, umiejące radzić, pocieszać i słuchać. U osób tych cenione jest doświadczenie życiowe „Wskazując na określone potrzeby, oczekiwania, zainteresowania i talenty seniorów, młodzi ludzie interpretują starzenie się człowieka jako proces nieuchronny i nieodwracalny, ale także indywidualnie twórczy, nastawiony na działanie w różnych sferach aktywności i poprzez różne środki ekspresji”¹¹.

Jest to dobra podstawa do zmiany świadomości społecznej dla koncepcji „Społeczeństwa dla wszystkich grup wieku”. Nie da się tego osiągnąć bez rozwoju więzi

⁵ ageizm - dyskryminacja wynikająca z występowania uprzedzeń, stereotypów i dyskryminacji związanych z wiekiem, także dyskryminacji osób starych. *Swoista, choć nieświadoma, ideologia usprawiedliwiająca nierówne traktowanie ze względu na wiek*, P. Szukalski, op. cit., s. 154,158)

⁶ P. Szukalski, ibidem, s.162-163.

⁷ P. Szukalski, ibidem, s.177.

⁸ T. Halik, op. cit., s.20-22.

⁹ P. Szukalski, op. cit., s.156.

¹⁰ I. Surina, Społeczne funkcjonowanie osób starszych w zmieniającej się rzeczywistości (w) Edukacja dorosłych jako czynnik rozwoju społecznego (Materiały I Ogólnopolskiego Zjazdu Andragogicznego – Kraków, 23-24 czerwca 2009), Tom I, Praca zbiorowa pod redakcją Tadeusza Aleksandra, Komitet Nauk Pedagogicznych PAN, Instytut Pedagogiki UJ, Fundacja Rozwoju Oświaty, Wychowania i Sportu, Instytut Technologii Eksploatacji PIB, Radom 2010, s.70-7.1

¹¹ I. Surina, ibidem, s.72.

międzypokoleniowych i mechanizmów nastawionych na wykorzystywanie potencjału starszego pokolenia¹².

Tym bardziej, iż badania CBOS z 2006 roku wskazują, że wzrosło zainteresowanie Polaków okresem własnej starości¹³.

NOWE FORMY SPOŁECZNEJ AKTYWNOŚCI SENIORÓW

W Polsce osoby powyżej 60 roku życia stanowią około 17% ogółu społeczeństwa, ok. 6 mln. osób ma powyżej 65 lat, prognozuje się, że do 2035 roku co czwarty Polak będzie miał 65 lat lub więcej. Starzenie zatem jest procesem dynamicznym, choć starość jest jako faza życia ma charakter stały¹⁴.

Starość w społeczeństwie powoduje zmianę dotychczas pełnionych ról społecznych, pozycji społecznej i stosunku społeczeństwa wobec osób starszych. Redukcja (reorganizacja) ról z przeszłości może przynieść wytnienie i (lub) rozgoryczenie; seniorom zepchniętym na peryferie życia społecznego przynosi dodatkowo nieprzyjemne skutki w postaci zmiany stylu życia, obniżenia standardu życia, odwrócenia ról w rodzinie z opiekunów na podopiecznych. Wiąże się to często z utratą szacunku i zainteresowania ze strony rodziny oraz marginalizacją życia¹⁵.

Tymczasem starość jest (zdaniem Eriksona) czasem osiągnięcia pełnej dojrzałości, mądrości i integracji wewnętrznej. Jest to czas głębokiej refleksji nad sobą i może stanowić inspirację do dalszych aktywnych działań, niezależnie od występujących ograniczeń, może też służyć wyhamowaniu i pasywności, ponieważ ludzie w okresie późnej dorosłości prezentują dwie typowe orientacje – jednym osobom większą satysfakcję przynosi wyłączenie się, innym aktywność w szerokim rozumieniu¹⁶. Zadania rozwojowe w okresie późnej dorosłości przyjmują postać nowych ról i zadań związanych z zakończeniem aktywności zawodowej, włączania się do grupy rówieśników, utrzymania zainteresowań światem, przystosowania się do rosnących ograniczeń fizycznych, przystosowania do straty osób bliskich, wypracowania dojrzałej postawy wobec śmierci¹⁷. Aktywność człowieka starego może przybierać różną postać, w tym również pełnienia roli mentora czy pracy społecznej w stowarzyszeniach, wolontariacie, organizacjach społecznych i politycznych, w samorządach, pełnienia funkcji ławnika, opiekuna społecznego, kuratora sądowego¹⁸.

Seniorzy mają możliwości realizowania się w zmodyfikowanej lub nowej roli w środowisku rodzinnym, zawodowym, w grupie towarzyskiej - rówieśniczej, jako obywatel (świata), uczestnik wspólnoty religijnej, użytkownik czasu wolnego¹⁹ W nowym układzie ról społecznych pełnionych przez osoby starsze można wyodrębnić, ze względu na rodzaje, następujące grupy:

- Wynikające z wieku (zawodowe, wolnoczasowe, podopiecznego)

Obecnie seniorzy mogą korzystać z różnorodnych ofert kierowanych do nich w formie kształcenia kursowego dotyczących przede wszystkim nauki języków obcych, komunikacji międzypokoleniowej, korzystania z komputera, poczty elektronicznej i Internetu czy historii

¹² P. Szukalski, op. cit., s.181.

¹³ I. Surina, op. cit., s. 70.

¹⁴ I. Surina, op. cit., s.68-70).

¹⁵ Z. Szarota, op. cit., s.39

¹⁶ Z. Wołk, Społeczne wyznaczniki aktywności seniorów (w) Edukacja dorosłych w perspektywie integrowania się Europy, redakcja naukowa Z. Wołk, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Tadeusza Kotarbińskiego, Zielona Góra 2000, s.102.

¹⁷ Z. Wołk, ibidem, s. 102-103.

¹⁸ Ibidem, s.104.

¹⁹ T. Teresa Borkowska –Kalwas, Ludzie starzy w rodzinie (i) stosunek młodszych pokoleń do ludzi starych w ocenie badanych (w) Starzy ludzie w Polsce. Społeczne i zdrowotne skutki starzenia się społeczeństwa, pod redakcją Janusza Halika, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2002, s.39.

kultury i sztuki. Ucząc się podstaw ekonomii i zarządzania małym przedsiębiorstwem seniorzy mają możliwość podejmowania się nowych ról zawodowych, poprawiając swoją sytuację materialną. Wśród sposobów spędzania czasu wolnego najbardziej aktywni są seniorzy z wyższym wykształceniem)

- Instytucjonalne (stowarzyszeniowe, obywatelskie, uczniowskie)

Nowym obszarem do zagospodarowania jest obywatelskość w wymiarze społecznym i politycznym; starsi chętnie działają jako wolontariusze, rozdysponowując swój wolny czas między potrzebujących ich pomocy i wsparcia, gdzie praca społeczna cieszy się powodzeniem u 2,3% badanych, a 20% należy do organizacji społecznych, samorządowych i innych²⁰.

- Nieformalne (rodzinne i społeczne)

Rodzinne - dla znacznej części ludzi po zaprzestaniu pracy zawodowej życie rodzinne stanowi główny nurt egzystencji: jako spędzanie czasu wolnego, jako główny problem i sens życia, jest sposobem na zaangażowanie w świadczenie pomocy (przydatność) rodzinie. Większość osób służy pomocą swojej rodzinie lub osobom spoza rodziny: finansowo, opiekuńczo, w gospodarstwie domowym, w gospodarstwie rolnym, rzeczowo, w remontach i udziela porad. Stosunkowo niewiele osób starszych odczuwa obniżenie swej pozycji w rodzinie w związku z przejściem na emeryturę, natomiast znaczna część ma poczucie degradacji w hierarchii poważania społecznego, a pozycja społeczna ludzi starych, nawet dawnej elity, relatywnie się obniża²¹.

Im wyższe wykształcenie badanych, im większa miejscowość zamieszkania, im wyższe dochody na osobę w gospodarstwie domowym, tym częściej mają oni poczucie, że po przejściu na emeryturę darzeni są mniejszym szacunkiem. Degradacja w zakresie poważania społecznego, jakiej doświadczają ludzie w Polsce jest bardziej widoczna w porównaniu z innymi krajami europejskimi. Większość badanych (3/4) odpowiada, że młode pokolenie nie rozumie starszego tym bardziej i częściej, im większa różnica pokoleniowa w wykształceniu dzieci i rodziców²². Tymczasem zbadano znaczenie i rolę osób starszych w wychowaniu młodego pokolenia ze wskazaniem charakterystycznych cech wiązanych przez gimnazjalistów z osobami w starszym wieku. Uzyskane wyniki pozwoliły stwierdzić, że ponad połowa badanych uważa, iż osoby starsze powinny m.in. : uczyć wartości prawdy i dobra, przekazywać wzorce, normy i wartości, dawać wskazówki dotyczące radzenia sobie w życiu. Powinny ukazywać wartość i cel życia, przekazywać wiedzę, uczyć wytrwałości, cierpliwości, pracy nad sobą. Nade wszystko zaś przekazywać umiejętności potrzebne do współpracy z innymi, do dobrego funkcjonowania w relacjach społecznych, walki o swoje dobro, uwrażliwiania na sprawy innych, dystansowania się do innych osób²³.

Społeczne (koleżeńskie, sąsiedzkie, związane z tożsamością narodową, wyznaniowe).

Warto tu wskazać na grupy sąsiedzkie, społeczności lokalne, wspólnoty mieszkaniowe itd. W tych środowiskach seniorzy mają szansę zaistnieć w rolach doradców, jako mentorzy czy **mediatorzy** (*podkr. własne MJZ*). Społeczności lokalne oczekują od nich mądrości wpływającej z doświadczenia życiowego²⁴.

Seniorzy posiadają znaczący potencjał działania, który ująć można w kategoriach:

- Czasu - dysponują większą ilością czasu wolnego od osób pracujących i zajętych sprawami własnych rodzin, który mogą poświęcić np. działaniom prospołecznym;

²⁰ T. Borkowska-Kalwas, op. cit., s. 59).

²¹ T. Borkowska-Kalwas, ibidem, s. 42, 80.

²² Ibidem, s.46,48).

²³ M. Wiechetek, B. Zarzycka, S. Steuden, Percepcja roli i znaczenia osób starszych (w) Starzenie się a satysfakcja z życia, S. Steuden, M. Marczuk, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, s.219-220, 221-222).

²⁴ Z. Szarota, op. cit., s. (s.41).

- Doświadczenia – są w posiadaniu tak jakościowego, jak i ilościowego, większego od młodszych członków wspólnoty;
- Roztropności – stronią od pochopności i nieprzemyślanych działań i decyzji, skutkujących niepożądanymi rezultatami;
- Zaangażowania – podejmują się konkretnych działań z własnej woli ze względu na wartość celu, nie oczekują zysków finansowych, lecz satysfakcji z działania;
- Odpowiedzialności – w działaniu myślą o dobru społeczności lokalnej, o wartości przedsięwzięcia, cenią własny wkład pracy²⁵.

Kryteria starości oraz społeczne postrzeganie ról właściwych dla osób starszych zmieniają się wraz z rozwojem cywilizacji; a wiek społeczny określany jest przez miejsce jednostki w strukturze społecznej i pełnione przez nią role społeczne²⁶. Przejście na emeryturę stereotypowo kojarzy się ze starością, choć bardziej utrudnia ono seniorowi funkcjonowanie społeczne w sytuacjach postrzeganych przez niego jako nowe. W przypadku odnalezienia się w nowej roli rośnie poczucie satysfakcji po utracie poczucia znaczenia i statusu społecznego z okazji przejścia na emeryturę. W tym czasie największym przemianom podlegają postawy i samoocena, a dominują potrzeby miłości, akceptacji i kontaktu z innymi.

Zatem warto profesjonalnie wspierać aktywność wolnoczasową i związaną z zaspokojeniem zainteresowań seniorów, w tym przygotować chętnych i spełniających podstawowe wymagania do pełnienia roli mediatorów w środowisku.

SENIOR JAKO ZAUFANY MEDIATOR WE WSPÓLNOCIE

Przełom XX i XXI wieku stworzył pluralistyczne formy społeczeństwa (ze zróżnicowanymi stylami życia ze względu na płeć, wiek, rasę), tworzące konglomerat lokalnego społeczeństwa obywatelskiego.

Utrzymanie spójności złożonego i dynamicznego społeczeństwa wymaga zróżnicowanych form integracji i alternatywnych rodzajów obywatelskości (ze względu na wspólne terytorium, wspólnotę interesów, rozwiązywanie problemów czy zainteresowań). Ograniczenia dostępu do usług społecznych spowodowały poszukiwanie wśród ludzi własnych sposobów zaangażowania społecznego i organizowania codziennej egzystencji. Tak powstawać zaczęła obywatelskość terytorialna, związana z przestrzeniami publicznymi i lokalnymi miastami. Przestrzeń, jako mechanizm integrujący społeczność, angażuje mieszkańców w działania zespołowe, a ich prawa i obowiązki są definiowane przez relacje społeczne, w których obywatele nawzajem siebie uznają. Te relacje raczej ważniejsze są w kontekście interakcji z innymi niż w kontekście z władzami lokalnymi²⁷.

Funkcjonowanie złożonych grup społecznych generuje różnorodne konflikty i spory; istotą każdego konfliktu jest zderzenie się przeciwstawnych potrzeb, poglądów, dążeń, życzeń, oczekiwań. W społeczeństwie obywatelskim racje wszystkich podmiotów są jednakowo ważne i wymagają uszanowania. W tej sytuacji pojawia się potrzeba znalezienia pozasądowego, adekwatnego do kontekstu społecznego sposobu rozwiązywania konfliktów i sporów społecznych, konieczność budowania nowej kultury rozwiązywania sporów środowiskowych: sąsiedzkich, w relacjach obywatel-instytucja, pacjent-lekarz, sprzedawca-

²⁵ Ł. Tomczyk, Kapitał ludzki seniorów a jego wartość społeczna w opiniach słuchaczy cieszyńskiego Uniwersytetu III Wieku (w) Aktywizacja, rozwój, integracja – ku niezależnej starości, redakcja Naukowa Z. Szarota, Krakowskie Towarzystwo edukacyjne sp. z o.o., Kraków 2011, s.130-131.

²⁶ Z. Szarota, op. cit., s.38.

²⁷ A. Wagner, 16.4. Obywatelskość socjalna i współczesne państwo opiekuńcze (w) Pedagogika społeczna tom 2, podręcznik akademicki, redakcja naukowa Ewa Marynowicz Hetka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 310-311.

klient, nauczyciel-rodzic/uczeń. Oraz konieczność fachowego wspomaganie rozwiązywania szerokiego spektrum problemów rodzinnych. Idealnie wpasowuje się w te sytuacje instytucja mediacji.

Instytucja mediacji w Europie i na świecie znana jest od wielu lat. Wyrosła ona z idei „sprawiedliwości naprawczej”, która głosi, że szansa naprawienia dokonanego zła ma w wielu przypadkach dużo większy walor wychowawczy, aniżeli kara więzienia. Na kanwie tych przekonań zbudowano system zawierania pozasądowych porozumień, osiągniętych w obecności mediatora²⁸. Ta forma rozwiązywania sporów jest powszechna na Zachodzie - nie tylko ze względu na niższe koszty (od tradycyjnych rozpraw) czy krótszy czas trwania, ale przede wszystkim ze względu na większe szanse doprowadzenia do porozumienia i naprawienia zaburzonych układów międzyludzkich.

W polskim ustawodawstwie pierwszy zapis o mediacji znalazł się w 1991 roku w Ustawie o rozwiązywaniu sporów zbiorowych, w 1997 roku mediacja pojawiła się w Kodeksie postępowania karnego, a w grudniu 2005 roku znalazła się w Kodeksie postępowania cywilnego.

Misja mediacyjna polega na pośredniczeniu osób trzecich w sytuacjach, gdy strony nie mogą osiągnąć wzajemnie akceptowanego porozumienia. Umożliwia ona przedstawienie przez strony swoich przeżyć związanych z zaistniałą sytuacją konfliktową oraz wyrażenie oczekiwań, co do rozwiązania. Dzięki temu strony mają poczucie wpływu na własną sytuację, a osiągnięte porozumienie staje się bardziej trwałe i efektywne. W przeciwieństwie do wyroku sądowego, zakończenie sporu w drodze mediacji wyklucza poczucie krzywdy, zapewniając obu stronom spokój wewnętrzny i uniknięcie sytuacji pokonfliktowej. Proces mediacyjny jest dobrowolny, co oznacza konieczność zgody na nią obu stron konfliktu. Muszą one również zgodnie zaakceptować osobę mediatora.

Mediator nie daje gotowych recept czy instrukcji, lecz nakłania do wspólnego rozwiązywania problemu. Postępowanie mediatora cechuje neutralność, obiektywizm i racjonalizm. Istotne są również naturalnie wrodzone dyspozycje pomagające mediatorowi w swobodnym prowadzeniu rozmowy z ludźmi z różnych środowisk, zdobyciu zaufania w oparciu o osobisty autorytet.

Problematyka zaufania w ostatnich kilkudziesięciu latach stała się tematem popularnym. Zaufanie jest ważne, stanowi podstawę wszystkich relacji międzyludzkich, w każdej sferze życia, a we współczesności upatruje się jego kryzys. Zalety zaufania można rozpatrywać w kilku przestrzeniach: życia społecznego, w organizacjach i w życiu prywatnym. Szczególnie w życiu społecznym stanowi fundament budowania głębszych relacji międzyludzkich.. Młodzi ludzie to jedna z najbardziej ufnych grup społecznych. Uważają oni potrzebę zaufania za ważną w życiu społecznym, w codziennych relacjach; a najbardziej godne zaufania są wg nich osoby w rodzinie i znajomi.²⁹

W kapitale intelektualnym, jakim dysponują seniorzy, wyróżnić można składowe zasoby: ludzkie (wiedzę i umiejętności), społeczne (aktywność i dynamizm w radzeniu sobie z problemami, więzi współdziałania, lojalności), relacji (stosunki z otoczeniem). I właśnie one tworzą potencjał intelektualny w postaci mądrości życiowej, uwidaczniany w otwartym dialogu z młodszymi osobami, tworzący pożądany klimat zaufania³⁰.

²⁸ Por. M. J. Zajączkowska, Mediacja ofiara-sprawca. Sposób na lęk, agresję, przemoc (w) GOSPODARKA-RYNEK-EDUKACJA Nr 1 /2012, Volumen 13, Wyższa Szkoła Zarządzania „Edukacja”, Wrocław 2012, s.45-49.

²⁹ J. Stecko, Kultura zaufania w społeczeństwie XXI wieku –weryfikacja mitów (w) Andrzej Zduniak (redakcja naukowa), EDUKACJA XXI WIEKU 25, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, Poznań 2011, s. 225-229.

³⁰Ł. Tomczyk, op.cit.,s.132

W literaturze dotyczącej badań nad mądrością człowieka starego odróżnia się mądrość pragmatyczną od mądrości duchowej (transcendentnej). Rozróżnienie to opiera się na starym filozoficznym podziale wiedzy na praktyczną, społeczną oraz metafizyczną. Mądrość transcendentna przypada na późną dorosłość, a jej charakterystyczną cechą jest to, że „ujawnia się w sytuacjach niepewnych, nieookreślonych, wieloznacznych, paradoksalnych i dlatego wymaga wrażliwości na kontekst, intuicji, wczucia oraz wglądu w całość sytuacji, także w jej ukryty czy tajemniczy porządek”³¹. Na tym poziomie mądrości zmienia się perspektywa stosunku podmiotu do świata, do ludzi, samego siebie. Oznacza to postawę filozoficzną wobec życia, dystans do jego zdarzeń, łatwość w rozstrzyganiu dylematów i trafność przewidywania zdarzeń. To pożądane cechy mediatora³².

Mediacje są przede wszystkim sztuką posługiwania się odpowiednimi metodami. Ponieważ mediacje to proces (jedno- lub wielokrotnego) negocjowania ze stronami konfliktu, niezbędne jest pozyskanie znajomości negocjacyjnych procedur i metod. Profesjonalny mediator to nowy zawód lub rola dla wykształconego i przygotowanego seniora. Kompetentny mediator – senior ma szansę wyjaśniać spory społeczne i personalne w najbliższym środowisku rodzinnym i szerszym społecznym, łagodząc skutki i konsekwencje czy też zażegnując głębszy konflikt.

Bo przecież czas aktywności seniorów wydłuża się, zaś szybkie zmiany cywilizacyjne są dużym wyzwaniem i motywacją do nadążania za nimi.

³¹ Psychologia rozwoju człowieka, Charakterystyka okresów życia człowieka, Redakcja naukowa B. Harwas - Napierała, J. Trempała, tom 2., Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa 2002, s.282-283.

³² Por. M. J. Zajączkowska, Inteligencja emocjonalna jako determinanta działań mediatora w sytuacji sporu i dochodzenia do zgody (w) Sztuka skutecznego prowadzenia mediacji i negocjacji zagadnienia psychologiczne i komunikacyjne, pod redakcją Aleksandra Binsztoka, Wydawnictwo MARINA, Wrocław 2013, s.65-70.

Wykaz literatury

- Borkowska –Kalwas Teresa, Ludzie starzy w rodzinie (i) stosunek młodszych pokoleń do ludzi starych w ocenie badanych (w) Starzy ludzie w Polsce. Społeczne i zdrowotne skutki starzenia się społeczeństwa, pod redakcją Janusza Halika, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2002
- Halik Janusz, Starzenie się społeczeństw jako proces demograficzny (w) Starzy ludzie w Polsce. Społeczne i zdrowotne skutki starzenia się społeczeństwa, pod redakcją Janusza Halika, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2002
- Kalinowska Monika, Młodość vs starość – o potrzebie dialogu międzypokoleniowego (w) Komunikowanie się w społeczeństwie wiedzy XXI wieku, Natalia Majchrzak, Andrzej Zduniak (redakcja naukowa), EDUKACJA XXI WIEKU 25, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, Poznań 2011
- Psychologia rozwoju człowieka, Charakterystyka okresów życia człowieka, Redakcja naukowa Barbara Harwas - Napierała, Janusz Trempała, tom 2., Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa 2002
- Stecko Justyna, Kultura zaufania w społeczeństwie XXI wieku –weryfikacja mitów (w) Andrzej Zduniak (redakcja naukowa), EDUKACJA XXI WIEKU 25, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, Poznań 2011
- Surina Irina, Społeczne funkcjonowanie osób starszych w zmieniającej się rzeczywistości (w) Edukacja dorosłych jako czynnik rozwoju społecznego (Materiały I Ogólnopolskiego Zjazdu Andragogicznego – Kraków, 23-24 czerwca 2009), Tom I, Praca zbiorowa pod redakcją Tadeusza Aleksandra, Komitet Nauk Pedagogicznych PAN, Instytut Pedagogiki UJ, Fundacja Rozwoju Oświaty, Wychowania i Sportu, Instytut Technologii Eksploatacji PIB, Radom 2010
- Szarota Zofia, Starzenie się i starość w wymiarze instytucjonalnego wsparcia na przykładzie Krakowa, Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2010
- Szukalski Piotr, Ageizm - dyskryminacja ze względu na wiek (w) Starzenie się ludności Polski. Między demografią a gerontologią społeczną, pod redakcją Jerzego T. Kowalskiego i Piotra Szukalskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2008
- Tomczyk Łukasz, Kapitał ludzki seniorów a jego wartość społeczna w opiniach słuchaczy cieszyńskiego Uniwersytetu III Wieku (w) Aktywizacja, rozwój, integracja – ku niezależnej starości, redakcja Naukowa Zofia Szarota, Krakowskie Towarzystwo edukacyjne sp. z o.o., Kraków 2011
- Wagner Antoni, 16.4. Obywatelskość socjalna i współczesne państwo opiekuńcze (w) Pedagogika społeczna tom 2, podręcznik akademicki, redakcja naukowa Ewa Marynowicz Hetka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007
- Wiechetek Michał, Zarzycka Beata, Steuden Stanisława, Percepcja roli i znaczenia osób starszych (w) Starzenie się a satysfakcja z życia, Stanisława Steuden, Mieczysław Marczuk, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006

- Wołk Zdzisław, Społeczne wyznaczniki aktywności seniorów (w) Edukacja dorosłych w perspektywie integrowania się Europy, redakcja naukowa Zdzisław Wołk, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Tadeusza Kotarbińskiego, Zielona Góra 2000
- Zajączkowska Maria J., Inteligencja emocjonalna jako determinanta działań mediatora w sytuacji sporu i dochodzenia do zgody (w) Sztuka skutecznego prowadzenia mediacji i negocjacji. Zagadnienia psychologiczne i komunikacyjne, pod redakcją Aleksandra Binsztoka, Wydawnictwo MARINA, Wrocław 2013
- Zajączkowska Maria J., Mediacja ofiara-sprawca. Sposób na lęk, agresję, przemoc (w) GOSPODARKA-RYNEK-EDUKACJA Nr 1 /2012, Volumen 13 , Wyższa Szkoła Zarządzania „Edukacja”, Wrocław 2012